

Milan HLAVAČKA – Pavel BEK

Ringhofferové. Rodina a podnikání

Praha, Historický ústav AV ČR 2019, 520 s., ISBN 978-80-7286-324-2.

Motto:

„Nehleďte bohatství a blahobyt, ty přijdou samy. Usilujte o pomalé zbohatnutí; jen takové bohatství přináší požehnání.“

(jedna ze zásad rodinného Desatera Ringhofferů)

Úctyhodné dílo o významném pražském podnikatelském rodu Ringhofferů budí údiv a respekt již na první pohled svým vzhledem – pět set dvacet stran a čtvercový formát 22,5 x 22,6 cm. Ovšem tento pohled je vyvážen i pohledem dalším – pět generací rodiny Ringhofferů, pět generací podnikatelů jedné rodiny je k uchopení předmětu výzkumu na první pohled velmi tvrdý oříšek. Šlo o rodinu, která se angažovala ve městě i na venkově, v cechovní i tovární výrobě, v průmyslu i v zemědělství, v politice, v sociální sféře – a kromě toho fungovala v pěti generacích jako rodina.

Monografie je svou strukturou a pojetím – i přes tak složitou problematiku – velmi přehledně koncipována, což je i velmi dobře vysvětleno hned na prvních stranách úvodu. Konstatuje se v něm, že je dílo postaveno na základě tří úrovní psaní, které se vzájemně doplňují, překrývají a neustále ve všech rovinách prohlubují. První úroveň jsou klasické, synteticko-analytické dějiny firmy, zachycující téměř dvoustleté dějiny rodu Ringhofferů a jeho podnikání. Druhá rovina textů je představena jako analyticko-pramenné rozšíření a prohloubení toho, co bylo uvedeno v prvním textu (naznačené skutečnosti jsou často rozšířeny). Třetí rovinu textů tvoří archivně dokumentační přílohy, psané v kurzívě, které jsou vloženy pod každou analytickou podkapitolu.

Publikace začíná kapitolou *Historický a metodologický úvod*. Autoři přibližují strukturu monografie a blíže vysvětlují celou koncepci výzkumu Ringhofferů a jejich podnikání. Věnují se pramenné základně, z níž vycházeli, a především vysvětlují metodologický postup uchopení (časově, tematicky a historicko-antropologicky rozsáhlé) celé problematiky. Za východisko označují koncept family business history, tedy dějiny rodinného podnikání. Tento pojem je již léta pěstován v zemích západní Evropy a v USA: tam rodinné firmy dodnes tvoří páteř ekonomické výkonnosti a hospodářské a sociální stability, bez přerušení v důsledku čtyřicetiletého poválečného vývoje, jak se to stalo v Česku. Historie rodinného podnikání je rozvinutá, renomovaná a v poslední době velmi dynamická disciplína.

Přehledná historie podnikání rodiny Ringhofferů je druhou kapitolou knihy. Postupuje podle jednotlivých generací rodiny – od první generace, kde se zdůrazňují řemeslnické kořeny a počátky podnikání, až po generaci pátou, která znamenala vrchol a zánik rodinného podnikání. Základy Ringhofferových firem položil měditepec František I. Ringhoffer, který se na konci 18. století úspěšně prosadil v pražské cechovní a měšťanské společnosti. Jeho syn Josef úspěšně navázal na otcovy podnikatelské aktivity a ve dvacátých a třicátých letech 19. století se stal klíčovou osobou v rozvoji rodinného podniku Ringhofferů. Následně se Ringhofferové ve druhé generaci od svého příchodu do Prahy stali největšími výrobci měděných produktů v Čechách. Ve čtyřicátých letech 19. století za syna Josefa, Františka II. Ringhoffera, spojili své síly a uskutečnili počáteční fázi přeměny rodinného podniku z řemeslné na tovární výrobu. František II. Ringhoffer pak s využitím zkušeností získaných v zahraničí a za pomoci svého bratra Wilhelma transformaci na tovární výrobu dokončil. Vstoupil do městské a posléze i zemské politiky a osobně dosáhl dědičné nobilitace svého rodu do stavu svobodných pánů (Freiherr). Ve třetí generaci, zhruba po 100 letech od dědečkovy příchodu do Prahy, dosáhl se svým rodem významného postavení mezi nejbohatšími průmyslníky, statkáři a šlechtici v habsburské monarchii. V podkapitole *Čtvrtá generace: Velkopřůmyslníci a velkostatkáři* se pojednává o nástupcích Františka II. Ringhoffera. Byli jimi synové František, Emanuel a Viktor, kteří se museli vypořádat s problémy vyplývajícími z hospodářské krize v roce 1873. Noví mladí manažeři se rozhodli změnit řízení rodinných podniků. V roce 1875 uzavřeli bratři Ringhofferové společnou partnerskou smlouvu. Byla zřízena rodinná rada, která jasně vymezovala jejich role ve vedení podniku a rozdělování zisku. Ústřední postavení zastával nejstarší syn František III. Ringhoffer, který však musel při svém rozhodování respektovat názory svých společníků. Jeho prostřednictvím Ringhofferové pronikli mezi hospodářskou a společenskou elitu podunajské monarchie. Společenské kontakty Františka III. Ringhoffera sahaly až do nejvyšší vídeňské dvorské společnosti. Patřil do okruhu přátel Rudolfa Habsburského a zejména jeho nástupce Františka Ferdinanda d'Este. Pod Františkovým vedením se výroba Ringhofferových závodů soustředila do smíchovské továrny a v roce 1897 byly všechny závody sjednoceny pod firmu *F. Ringhoffer*. Na přelomu 19. a 20. století se firma stala jedním z největších výrobců železničních vozů, tendrů, tramvajů a strojírenských výrobků v rakousko-uherské monarchii. Nástupci Františka III. pokračovali v osvědčeném modelu kolektivního řízení rodinného podniku, který byl stanoven partnerskou smlouvou.

Podkapitola *Pátá generace: Vrchol a zánik* je nejrozsáhlejší ze všech v této kapitole. V roce 1911 přeměnilo vedení rodinné firmy (Emanuel, Viktor, František IV., Alfréd a Hanuš Ringhofferové) část smíchovské továrny a Kamenice na akciovou společnost za asistence vídeňských bank (Allgemeine Österreichische Boden-Credit-Anstalt a Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe). Akciová společnost dostala název *Ringhofferovy závody a. s.* a rodina Ringhofferů si díky vlastnictví největších podílů prostřednictvím firmy *F. Ringhoffer* a jednotlivých členů rodiny udržela vedoucí postavení. Období rozkvětu Ringhofferova podnikání prostřednictvím Ringhofferových závodů a.s. začalo v meziválečném období první Československé republiky. V čele rodiny stála zpočátku nová generace Ringhofferů, představovaná Františkem IV., jeho mladším bratrem Hanušem a jejich bratrancem Felixem, kteří zpodobňovali Ringhofferovy jako pružné a pragmatické podnikatele. Úspěšně pronikli do politických a hospodářských struktur Československé republiky. Pod jejich vedením vznikl koncern Ringhofferovy závody, který sjednotil výrobce strojů, železničních vozů, tendrů, tramvají a dalších strojírenských výrobků. Postupně, s pomocí Živnostenské banky, Ringhofferové finančně převzali podniky jako *Tatra* v Kopřivnici, *Vozovka* ve Studénce a závody na výrobu železničních vozů v Kolíně a České Lípě. Jejich obchodní strategie vyvrcholila fúzí s *Tatrou Kopřivnice*. Od roku 1936 nesl nový subjekt název *Závody Ringhoffer-Tatra a. s.*

Po anexi československého pohraničí a následné okupaci zbytku Čech, Moravy a Slezska (a smrti Františka IV. Ringhoffera v roce 1940) se ústřední osobou ve vedení koncernu *Ringhoffer-Tatra* stal JUDr. Hans Ringhoffer. Díky vstupu do NSDAP a arizaci židovského majetku se mu podařilo koncern dotáhnout do konečné podoby. Nově do něj byly začleněny závody v Roudnici nad Labem a Velvarech. Za druhé světové války koncern dodával nákladní a osobní automobily, železniční vagon, vagóny a tendry německé armádě, podílel se s firmou *Junkers* na výrobě a opravách letadel a spravoval další poškozenou vojenskou techniku. Hans Ringhoffer se aktivně podílel na německé hospodářské správě protektorátu jako komisař pro výrobu motorových vozidel při říšském ministerstvu pro zbrojení a munici. Ve změněných poválečných politicko-hospodářských poměrech byly pochopitelně důsledky této činnosti považovány za ostře protichůdné národním a státním zájmům. Na jaře 1945 byla na Ringhofferovy podniky uvalena národní správa a následně byly znárodněny. Majetek byl zkonfiskován a většina členů rodiny Ringhofferů a jejich příbuzných byla v letech 1945–1947 postupně přesídlena do Německa a Rakouska.

Celá tato druhá kapitola koresponduje s dalším výkladem, což je třetí, lze říci i velmi „napínavá“ kapitola, která doplňuje předchozí, chronologický a syntetický přehled o další, detailnější pohled k vybraným skutečnostem, jménům či souvislostem. Tato kapitola je nazvaná *Rodina a podnikání: Analytické studie, dokumenty a dobová svědectví*. Jednotlivé podkapitoly se snaží odpovídat na další otázky – hledání podnikatelské motivace jednotlivých členů rodiny Ringhofferů nebo líčení životních osudů nejvýznamnějších mužských představitelů rodu v hlavní a dvou vedlejších liniích Františkových bratrů Emanuela Ringhoffera a Viléma Ringhoffera. Jde o zachycení vztahů směrem dovnitř rodiny i vně, vztahů k sobě navzájem nebo vztahů k politice (těm je ostatně věnována čtvrtá, samostatná kapitola). Prohloubení postřehů o podnikání pěti generací Ringhofferů je velmi zajímavé. Např. můžeme sledovat, jak první a druhá generace pracovala v prostředí regulovaných cechů. Ve třetí generaci se poprvé objevila podnikatelská dvojkolejnost: František II. Ringhoffer byl vedle cechovního mistra s rozsáhlými zkušenostmi ze zahraničí také vlastníkem továrního oprávnění z počátku čtyřicátých let 19. století. To neznamenal nic jiného, než že chtěl s předstihem využít liberalizační ekonomickou politiku státu a překročit všechny limity cechovní výroby – ostatně její výhody nechával na Praze. Kromě prozíravosti ho k tomuto kroku vedla sama podstata mědirytecké, respektive kotlářské výroby. V době rozmachu tzv. zemědělského (potravinářského) průmyslu v západní části habsburské monarchie se rozvíjel obchod na venkově, většinou na velkých šlechtických statcích. Josef a František II. přirozeně nechtěli o tuto bohatou klientelu přijít. Když Emanuel Ringhoffer, mladší bratr Františka III. Ringhoffera (více o něm v samostatné podkapitole *Profesor a rektor Emanuel Ringhoffer*) nakonec sestavoval historii firmy, spočítal, že Ringhofferovi od této klientely obdrželi více než sto velkých zakázek v celých Čechách. Tak vznikl dostatečný volný kapitál pro budoucí skutečný průmyslový velkopodnik, který se měl pohybovat v řádech statisíců zlatých. Zajímavou podkapitolou je sociální zabezpečení zaměstnanců Ringhofferových závodů nebo přiblížení Františka II. Ringhoffera jako „smíchovského fabrikanta a starosty“. Stranou nemůžeme nechat ani známou podnikatelskou historii o založení pivovaru ve Velkých Popovicích a jeho zvelebování. Můžeme se také seznámit jakýmsi rodinným desaterem – tato „rodinná přikázání“, zdánlivě jednoduché zásady, se předávaly z generace na generaci. V důsledku toho se nezapomínalo na sociální kořeny. Hradý a lovecké revíry jako takové nebyly cílem, ale prostředkem k příjemnějšímu životu, a zejména představovaly pevné materiální zabezpečení rodiny. Další jistotou byla neuvěřitelná rodinná jednota: jednota nejen ve vztahu k majetku, ale i k sobě navzájem. Za

celou dobu působení Ringhofferů v Čechách nedošlo v hlavní linii rodiny k žádné krizi, která by ji ohrozila kvůli napjatým vztahům. V tomto ohledu hrály Ringhofferovy ženy neviditelnou, ale naprosto zásadní roli. Zajímavá jsou v této kapitole též líčení sňatkové politiky v rodině Ringhofferů. Od třetí generace se nevěsty a ženichové vybírali z tzv. druhé společnosti, tedy z těch, kteří se nedávno stali šlechtici, konkrétně se jednalo o sňatky s Kleiny z Wiesenbergu a Nadhernými z Borutína. Nevěsty ze severní Moravy přinášely do rodiny velké množství kapitálu v podobě věna, zatímco manželům z Borutína musela být poskytnuta významná a trvalá finanční podpora, například prostřednictvím dcery Františka III. provdané za Ervína Nadherného. Ve čtvrté generaci přišel do širšího rodu poprvé šlechtic (z rodu Nosticů). Poprvé se také v hlavní linii rodu neobjevil žádný mužský dědic, což bylo řešeno adopcí (Serényi-Ringhoffer). Rodina měla mít jen jednu černou ovci: nešťastného Viléma, mladšího bratra Františka II. Ringhoffera, který po odpoutání se od svého úspěšného bratrance Františka III. Ringhoffera přišel kvůli krizi v cukrovárnictví o majetek a spáchal sebevraždu (1885). Tragédie v rodině se projevil také v podobě předčasných úmrtí dětí a mentálního postižení, které se řešilo převodem dispozičních práv na zdravého a schopného jedince (např. ze staršího bratra Josefa na druhorozeného Františka II. Ringhoffera). Dechberoucí je také líčení o neúspěšném podnikatelském záměru Františka IV. Ringhoffera, který propadl vášni pro automobily a pokusil se neúspěšně založit továrnu na automobily „na zelené louce“ a zahájit ihned sériovou velkovýrobu několika typů automobilů najednou. Pražská továrna na automobily sice v roce 1907 vznikla, ovšem výsledek pak již byl „bez Ringhofferů“. V této kapitole se ještě dozvíme také např. o způsobu využití zisku, třeba za účelem dosažení vyšších cílů, které obvykle zahrnovaly vzdělání a sociální zabezpečení členů rodiny, případně charitu. Rodinné podnikání obvykle zahrnovalo také jednotu vlastnictví, řízení a podstupování rizik jednou nebo dvěma (zřídka více) osobami.

Jak již bylo řečeno, čtvrtá kapitola, nazvaná *Ringhofferové a politika*, je předposlední a v podstatě z jiného úhlu pohledu líčí vývoj rodiny ve vztahu ke státu a politickému vývoji a jeho dopady. Husí kůži dostane čtenář, když si přečte závěrečný odstavec této kapitoly:

„Rodinná firma (Ringhofferů) byla velmi pružný podnikatelský subjekt. Pokud v rámci podnikatelské rodiny fungují dobré vztahy, tedy bezkonfliktní partnerství, většinou smluvně zafixovaného, a je k dispozici dostatek dědiců a kapitálu, může přežít všechny ekonomické či technicko-technologické transformace, politické otřesy (monarchii vystřídala republika) a státoprávní proměny (rozpad habs-

burské monarchie, rozpad Československa), stejně jako světové války. Co rodinná firma nepřežije, je ideologicky a nacionalisticky (rasově) motivovaný boj proti soukromému vlastnictví. A pokud dostane majitel firmy, „t.č. v zajištění v Ládvi u Kamenice u Prahy“, koncem léta 1945 vyrozumění z Národního výboru ve Velkých Popovicích, podepsané předsedou tohoto výboru Josefem Papežem, že se zamítá jeho žádost o navrácení československého občanství s odůvodněním, že „*chceme mít republiku českou a národní*“ a že „*Němci budou odsunuti do Říše, kam patří*“. Tak ho čeká, i když s říšskými Němci nemá nic společného, nejen odtržení od své firmy, ale i od rodné země (a rodinné nekropole), kde žily, podnikaly a umíraly čtyři generace předků.¹

Závěrečná kapitola je nazvána *Nekropole*. Význam značí „město mrtvých, pohřebiště, místo posledního odpočinku“. Nahrazuje ve své podstatě závěr publikace, i když začíná popisem hrobky podnikatelské rodiny Ringhofferů na návrší nedaleko Kamenice vystavěné v letech 1889–1993. Čteme o vzorech, které vedly ke stavbám rodinných hrodek, o tom, že strážcem rodinné paměti Ringhofferů se stal druhorozený syn Františka II. Ringhoffera Emanuel Ringhoffer. Do kamenické hrobky pak byly přeneseny ostatky členů hlavní ringhofferovské větve (počínaje Františkem II.). František II. se věnoval také popularizaci rodiny a jejího podnikání – např. u příležitosti velkých průmyslových výstav nebo dějin podniků patřících v té době Ringhofferům. Dozvíme se též o osudech kamenické nekropole dodnes – snad dojde k rehabilitaci rodinného podnikání i místa paměti rodiny.

Dokumentační přílohy tvoří nedílnou součást celého textu knihy – a stejně, jako se to stalo recenzentce, zve čtenáře zamyslet se nejen o dokumentu samotném (u každého je uveden odkaz na uložení), ale vtahují do děje samotného. A právě tyto detaily a zdánlivé maličkosti výrazně dotvářejí celek. Mám na mysli nejen faktografickou stránku problematiky Ringhofferů, ale též bližší vzhled do rodinných vztahů, podnikatelských kroků či jednání (a motivace) jednotlivých členů rodiny. Opomenout ale není možné ani „originální“, tedy syrové znění archivních pramenů, které celou monografii dotvářejí. O tom, o jak velkou a náročnou práci dvoučlenného týmu šlo, si můžeme udělat představu na stránce Poděkování – vstřícnost, podpora a pomoc archivářů a kolegů historiků určitě napomohla k tak skvělému výsledku. Je sympatické, že autoři na ně nezapomněli. Publikace má jmenný rejstřík, při studiu takového velkého celku jsem však postrádala přehledný rodokmen (třeba na vnitřní straně obálky), tabulku mužských předků s jejich životními daty – pomohlo by to čtenáři v orientaci v čase a jménech a určení souvislostí (ostatně

1 Citace je doplněna přepisem dokumentů, s. 458nn.

vyrobila jsem si ho postupným čtením sama jako pomůcku). Text je však velmi přehledný, čtivý a psaný krásným jazykem.

Závěrem je třeba říct, že Ringhofferové byli fascinující rodina. Kromě zručnosti, houževnatosti a pracovitosti byla pro Ringhofferovy důležitou součástí pečlivě promyšlená obchodní strategie, která zahrnovala s ohledem na odbyt neustálé hledání perspektivních oborů a minimalizaci podnikatelských rizik prostřednictvím zapojení do nejméně dvou podnikatelských výrobních aktivit současně. S tím souviselo i průběžné sledování politických záměrů státu, resp. jeho přístupu k podnikání a celní a tarifní politice apod. Ringhofferové byli mimořádně ekonomicky aktivní rodinou. Velmi rychle se etablovali ve zdejším společenském prostředí. V první a druhé generaci založili cechovní dílny. V třetí a čtvrté generaci se cechovní mistři proměnili v průmyslníky a velkostatkáře. Dosáhli značného jmění a také dědičné nobilitace. Příslušníci páté generace vytvořili koncern Ringhoffer-Tatra. Po druhé světové válce byli vydáni Sovětům a odsunuti. Ringhofferové vlastnili firmy, které dnes de iure již neexistují, ale z jejich podstaty a tradice žily a žijí Tatra Smíchov, Tatra Kopřivnice, Strojmetal Kamenice, Výzkumný ústav kolejových vozidel, zámek Štiřín či pivovar Kozel ve Velkých Popovicích.

Publikaci je třeba doporučit nejen historikům jako další příklad velmi úspěšně zpracovaných dějin jedné významné podnikatelské rodiny především metodami výzkumu dějin rodinného podnikání, ale i širší čtenářské obci – jde o velký námět, jenž vybízí třeba ke zpracování románu, napínavé pětigenerační rodinné ságy významné podnikatelské rodiny Ringhofferů.

Jana Geršlová

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uved'te původ – Nežijte komerčně – Nepracovávajíte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

